

Během diskusí nad fenoménem frankismu a zvláště nad postavou samotného Franciska Franka poukazují jeho odpůrci na některé rysy, jež dodávají caudillovi málem ďábelský ráz. Tak je obviňován z krvežíznivosti, patologické nenávisti k druhé španělské republice a zvláště z dnešního pohledu nejhoršího zločinu ze všech, postoje k demokracii a parlamentarismu, jež prý nenáviděl natolik, že při první příležitosti neváhal vzít do ruky zbraň a utopit je v potocích krve.

Jenomže historie vždy vrhá dlouhé stíny a pokud má někdo dost vůle, zarputilosti a chuti, může se ještě dnes podél jednoho takového stínu vydat a dostat se až k jeho počátku a zdroji. Děje dávno minulé se při bližším pohledu zaostří a vyjasní. Může nás potom příliš překvapit, zjistíme-li, že je ledasco docela jinak a že Franco sice opravdu střílel, ale před tím dlouho a pečlivě mířil? Zlomové události jeho života ukazují, že šlo o člověka disciplinovaného, chladnokrevného a zdrženlivého, ovšem schopného v kritických chvílích učinit vynucené kroky nezbytné pro záchranu a zachování toho, v co věřil.

Nebýt převratných událostí pro 20. století tolik typických, bývala by to byla docela všední kariéra koloniálního důstojníka. Franco by patřil k těm úspěšným; stal se známým už v mládí v průběhu bojů v Maroku, kde se postavil do čela prvního praporu Španělské cizinecké legie, vedené Millánem Astrayem, autorem pověstného bojového pokřiku „Ať žije smrt!“. Legie byla zpočátku složena z asociálů a vyvrženců, mužů bez disciplíny, objevovali se v ní lidé ze všech možných končin světa a s nejrůznějšími osudy; Franco ve svém deníku vzpomíná na zběhlého kněze, jemuž převor předepsal čtyři roky v legii jako pokání, po němž mu budou otevřeny dveře kláštera. Musela to být ubíjející služba v nehostinném nepřátelském prostředí, obklopeni nepřátelskými Berbery, bijící se v bezpočtu malých, bezvýznamných a bezejmenných bitev ohavné, kruté a špinavé řífské války, v níž obě strany používaly těch nejhorších metod, ostatně pro koloniální války tolik typických. Franco se v těchto vypjatých okamžicích projevil jako výborný voják, soucítící se svými spolubojovníky, statečný v první linii. Zaplatil za to vážným zraněním.

Řífská válka se v té době vyvíjela pro Španělsko nepříznivě. V čele povstalců stál Abd el-Krim, schopný velitel, velký příznivec komunismu, jenž se pokoušel s podporou Kominterny instalovat v Maroku jakousi verzi islámského bolševismu. Španělsko postihly kruté porážky, domácí veřejné mínění se bouřilo proti pokračující válce stále víc a tlak na armádu sílil. Když Astray nabídl za těchto podmínek svou demisi, Franco jej bez váhání kolegiálně podpořil a oba společně Maroko opustili. Zvrat poměrů, jaký přinesl nástup Primo de Riverovy diktatury, přinesl nový impuls do Frankova života, když jej nový silný muž monarchického Španělska pozvedl do čela Legie a navíc jej pověřil vedením významného časopisu Revue koloniálních vojsk. Zde se však projevil silný a pevný rys mladého důstojníka, neúplatnost a neústupnost od vyznávaných principů. Franco nebyl revolucionář, nebořil bezmyšlenkovitě to, co se mu nezamlouvalo, na druhou stranu ale neměl strach na takové věci poukázat a podstoupit tak neoddiskutovatelné riziko pro svou nadějně se rozvíjející kariéru.

Kdyby Abd el-Krim nebyl nedočkavý a nepřeceňoval svou vyjednávací pozici, zřejmě by se s

ním Primo de Rivera domluvil na nějakém kompromisu a Španělsko by rífskou válku vzdalo. Do dějin ale vstoupil mladý a prakticky bezejmenný major Franco, jenž dobře tušil, co se v nejvyšší politice odehrává, a neváhal proti tomu přes své ošemetné postavení vojenského důstojníka pozvednout hlas. Článek Pasivita a nečinnost z dubna 1924 byl doslova fackou vlepenou autoritativnímu vedení země: „Smířlivé postupy jsou dobrou politikou, když je nepřítel poroben a ohniska vzpoury poražena, jsou však škodlivé, když na naší frontě stále doutná oheň války, děla hřmí a z roklí na naše hlídky číhají pušky; jakákoli mírnost a jakýkoli kompromis přispívají k tomu, aby zůstaly agrese nepotrestány a mír byl v nedohlednu.“ Franco do tohoto textu bezesporu vtělil to, čemu tolik věřil a co doposledka uplatnil o deset let později během krvavé hornické vzpoury v Asturii. Článek končil jasnou výtkou, průhledně zastřenou do slov známého Napoleonova výroku: „Válka je vážnou hrou, kdy lze dát v zástavu svou pověst i pověst země, a když je člověk rozumný, musí cítit a vědět, zda je, anebo není zrozen pro toto povolání, a pak musí uvolnit cestu schopnějším a povolanějším.“

Primo de Riverova odpověď na provokační článek byla překvapivá: sešel se s jeho autorem, nechal si vysvětlit stanoviska nejen jeho, ale také jemu blízkých důstojníků a v konečném důsledku zcela přehodnotil svou politiku v celé válce. To bylo provázeno některými opatřeními, s nimiž afričtí důstojníci nemohli souhlasit, zejména šlo o vyklizení vnitrozemí a s tím spojené opuštění spřátelených Arabů a také malých tradičních židovských komunit, jejichž odchod z domovů do bezpečí cítil Franco jako zvlášť dojemný. Primo de Riverova politika se ale ukázala jako správná a společný španělsko-francouzský nápor nakonec srazil pyšného Abd el-Krima na kolena.

Konec monarchie a začátek republiky v roce 1931 zastihl Franka ve funkci zřizovatele nové Akademie v Zaragoze. Nová doba s sebou nesla tvrdé zásahy proti armádě, jež jako nositelka konzervativních monarchických tradic nové pány Španělska přirozeně znepokojovala. Franco se nijak netajil svými názory, když v monarchickém tisku neváhal vyjádřit věrnost bývalému režimu; avšak ani když vláda uzavřela jeho Akademii, neznamenalo to pro něj žádný signál k razantním vystoupením. Monarchická strana se po čase apatie probouzela a chytala druhý dech, levice na to reagovala ničením klášterů, kostelů a redakcí pravicových novin a ministr války Azaña, jinak homosexuální svobodný zednář, pyšně kázal: „Všechny madridské kláštery nemají cenu života jediného republikána.“ Když se na novou situaci rozhodla reagovat část armády pod vedením Frankova přítele generála Sanjurja, Franko se k puči nepřipojil a odsoudil jej jako diletantský.

Frankova neangažovanost v horečných politických událostech, charakterizovaných rychlým stmelováním pravice a růstem nových organizací, jako byla například Falanga, mu přinesla důvěru republikánských špiček a znamenala další postup v kariéře. Nástup pravice, z nichž nejvýraznější silou byla konfederace stran CEDA Gila Roblese a také urputně tradicionalističtí karlisté, Franka nepochybně potěšil. Dokonce natolik, že se rozhodl kandidovat v demokratických volbách za CEDA na poslance, to mu ale přátelé rozmluvili, když se jim takový krok nezdál taktický.

Vítězství pravice v roce 1933 otočilo politický vývoj o téměř 180 stupňů. Reformy byly ochromeny a vláda se rozhodla udržení pořádku bránit stoupence starého režimu před

dalším řáděním lůzy. Levice na to v říjnu 1934 reagovala pokusem o převrat, vláda se opřela o loajální důstojníky a na scénu poprvé razantně vystoupil generál Franco. Odvrhl veškerou zdrženlivost, mírnost a ohledy, s nimiž dosud vystupoval, a tváří v tvář bezuzdnému vraždění, mučení a devastaci tvrdě a rozhodně prohlásil: „Tato válka je válkou o hranice a hranicemi jsou socialismus, komunismus a všechny tyto formy, které útočí na civilizaci, aby ji nahradily barbarstvím.“ To byl konec veškeré shovívavosti, jež jak se ukázalo nikam nevedla, situaci jen konzervovala, nebo ještě hůř, sloužila jako katalyzátor rudé rozpínavosti a opovázlivosti. Zlo bylo třeba vyrvat z kořenů a zničit.

Věrné oddíly pravicové vlády, zejména spolehliví legionáři a odhodlaní Maročané, odpověděli na zvůli asturských horníků, kteří vzdorovali nejdéle a získávali si tak dost času pro páchání nejšílenějších zvěstev, právě tak, jak si zasluhovali. Zásah byl tvrdý, nesmlouvavý, snad až krutý, ale v každém případě nezbytný. Franco jej chápal podobně, jako chápal válku v Maroku: jako střet civilizace s barbarstvím, neboť povstalci se chovali podobně zvěsky, jako říšští bolševici, od nichž je odlišovala snad jen absence jakékoli náboženské víry.

Pravici přesto čekal ostudný pád, na němž měly největší podíl přední osobnosti radikálů, což byla středová strana ochotná spojit se vždy s tím, kdo byl právě u moci, a její vůdce Lerroux byl dobře znám jako obojetný a mocichtivý šíbr. Pokusy o sestavení nové vlády ztroskotaly, nezbylo tedy než vyhlásit na únor 1936 nové volby. V Lidové frontě se spojili všichni význačnější levičáci od komunistů přes trockisty až po anarchisty. Roblesovi věrní varovali slovy, jež nemohla už být ve světle nadcházejících událostí nadále chápána jako předvolební strašení. Vítězství levice by podle nich znamenalo „...vyzbrojení lůzy, vypalování soukromých domů a bank; rozdělení soukromého majetku a pozemků; bezuzdné plenění a loupení a společné vlastnictví žen.“

Vítězná levice varovná proroctví začala naplňovat ihned po volbách s chutí přímo umanutou. Začala nepodstatnou maličkostí: opovrhla ústavou, nepočkala na druhé skrutinium a hned na druhý den po hlasování vytvořila vládu. Brány věznic se otevřely a rudí extremisté se dali do práce. Jak prohlásil 16. června Robles v parlamentu, bylo vypáleno 160 kostelů, spácháno 269 politických vražd, 69 kanceláří politických stran bylo zdemolováno, 10 redakcí vyrabováno. Venkované si rozdělovali cizí půdu a dělníci si přivlastňovali továrny. Levicová vláda situaci naprosto nezvládala, společnost byla polarizována (levice sice získala o zhruba 1,000,000 hlasů víc než při minulých volbách, ale také pravice se zvedla o 750,000 hlasů), jenže levičáci jako by o tom vůbec nic nevěděli a prosazovali své požadavky s kategorickou bezohledností, jež zkrátka musela narazit. Franco hned v únoru navrhoval vyhlášení výjimečného stavu, aby se tragickému scénáři předešlo, nepodařilo se mu jej ale prosadit a teď sledoval s obavami nejen znepokojivý vývoj, ale také stále vzrůstající tendence důstojníků armády k vojenskému zvratu situace. Pokoušel se mu předejít, spiklence, na něž měl nemalý vliv, od jejich záměru odrazoval, odkládal konečné a nevratné rozhodnutí, jak jen to bylo možné. Situace se vyvíjela příliš rychle. Představitel tvrdého křídla socialistů Largo Caballero, jemuž vždy lichotila přezdívka Španělský Lenin, svrhl prezidenta Alcalá Zamoru, poslední pojistku, jež bránila otevřenému střetu polarizovaných sil. Rozbuškou povstání se stal únos a následná vražda pravicového vůdce Calva Sotela, jehož mrtvola byla nalezena 13. července 1936 na jednom z madridských hřbitovů. Tehdy Franco pochopil, že už není kam ustoupit, a

rozhodl se vzít další vývoj situace do vlastních rukou. V první fázi podpořil své přátele z řad vzbouřených generálů a brzy se shodou okolností a silou vlastní osobnosti postavil do čela odporu.

Pařížská kancelář Kominterny (vedená později Stalinem odpravenými Katzem a Muenzenbergem), známá od vydání Koestlerova Neviditelného písma spíš pod výmluvným názvem továrna na lži, se už postarala, aby politováníhodné přehmaty nacionalistů vešly ve známost; někdy posloužily po všech směrech, například tragédie Guerniky dobře v tomto smyslu napomohla při zakrývání mnohem oblodnějších čistek mezi republikány. Obětí bylo na obou stranách zhruba stejně, jenomže stranou nepovšimnut zůstává podstatný rozdíl, totiž že nacionalisté trestali zejména pachatele zločinů na územích, která postupem času získávali pod svou kontrolu. Ilegální svévolné popravy byly značně omezeny požadavkem církve, aby popravovaným byla zajištěna poslední zpověď. Republikáni čistili svá území důkladně, o čemž nás mohou poučit procenta povražděných biskupů (20%), kněží (13%) a mnichů (12%), znásilňování a vražd nebyly ušetřeny ani jeptišky, natož laikové.

Nacionalisté měli oproti vžitým názorům mnoho přátel v zahraničí a posílilo je nemálo dobrovolníků. Mimo Italů a Němců šlo především o Portugalce, jichž bylo několik tisíc, Iry z řad Blueshirts (asi 600 mužů), dále Angličany, Američany, Codreanovy věrné z Rumunska a dobrovolníky z Latinské Ameriky. V zemích, jejichž vlády byly blízké Lidové frontě, působily skupiny sabotující dodávky zbraní republikánům a neváhající na vlastním území likvidovat sovětské poradce; nejznámější z nich byla francouzská C.S.A.R. alias Cagoule.

Franco nejednal ani krutě, ani s nenávistí, jeho cílem bylo zachránit vlast a křesťanskou civilizaci. Dobře rozpoznal, nakolik je ohrožena rudou totalitou. Poválečná opatření zaměřil na potrestání konkrétních viníků: „Je třeba likvidovat nenávist a vášně, které v nás zanechala válka. Nelze to provést liberálně nějakou velkou, ale přitom katastrofální amnestií, která by nebyla gestem odpuštění, nýbrž sebeklamem. Musí to být způsob křesťanský, kde se vykoupení dosahuje prací spojenou s lítostí a pokáním.“ Zdá se někomu takový přístup příliš přísný? Rozhodně není poznamenán falešnou humanitou spojenou s omlouváním zločinů a je v něm přitom současně dost místa pro pokání i odpuštění.

Rudí vždy Franka nenáviděli, dokonce i v době, kdy si ještě Stalin s Hitlerem leželi v náručí bratrského objetí. Spáchal v jejich očích nejhorší zločin: překazil jim jejich plány a nenechal svou zemi přeměnit v ráj po Stalinově vzoru. Měl i jisté osobní vlastnosti, pro něž jej jeho současní kritici ve skrytu duše nenávidí. Prožil celý život s jedinou ženou a byl člověkem bez zhoubných vášní a amorálních zájmů, což je dnes, kdy se kdekterá úchylna či podlehnutí vlastní slabosti stalo důvodem k obdivu, notně přitěžující okolností.

Nechejme rudé a jejich více i méně skryté přátele, ať si prskají a plivou. Budiž nám útěchou, že se v obtížných chvílích často objevují velcí muži, ochotní obětovat vlastní pohodlí, budoucnost či dokonce život velkým ideálům, a věrme, že jejich dlouhá řada v lidských dějinách dosud zdaleka nekončí.

Psáno pro revue Rozmach.